

ОҚҚАРРАК ЎСИМЛИГИНИНГ ДОРИВОР ХУСУСИЯТЛАРИ

Абдурахмонов Джурабек Амруллоевич,

Бахронов Журъат Джуракулович

Абу Али ибн Сино номидаги Бухаро давлат тиббиёт институти,

Ўзбекистон, Бухаро.ш

Резюме. Доривор ўсимликлар биологик фаоллигининг кенг доираси ва Ер юзида кенг тарқалганлиги билан ажралиб туради. Улар орасида космополит турлар ҳам, айрим минтақаларга хос бўлган эндемик ва маданий ўсимликлар ҳам учрайди. Тиканли оққаррак (*Onopordum acanthium*) турли хил муҳит шароитларида фаол ўса оладиган рудерал ўсимликларга киради. Халқ табобатида оққаррак ўзининг яллиғланишга қарши, кардиотоник ва ўсмага қарши хусусиятлари билан машҳур. Оққарракнинг географик тарқалиши, ўсиш хусусиятлари, кимёвий таркиби ва терапевтик фаоллигига бағишланган адабиёт маълумотларининг таҳлили ушбу ўсимликнинг кейинги илмий тадқиқотлар учун юқори истиқболга эга эканлигини кўрсатади.

Калит сўзлар: Доривор ўсимлик, оққаррак, базал қисми, тож барглари, аммоний тузлари, экстракт.

Кириш.

Оққаррак ўсимлиги икки йиллик ўсимлик бўлиб, ривожланишининг биринчи йилида барглари ва бир нечта гул бошоқларидан иборат базал қисми ҳосил бўлади. Кейинги йили эса ўсимлик 2 м гача ўсади ва мўл-кўл гуллайди, ҳамда мева беради, кейин эса нобуд бўлади. Ўсимликнинг гуллаш даври июн ойидан сентябр ойларигача давом этади ва июл-октябр ойларида эса пишиб етилади. Характерли морфологик хусусиятларидан

бири поясининг бутун баландлиги бўйлаб чўзилган кенг яшил қанотлари ва чеккалари бўйлаб 6 ммгача узунликдаги сариқ тиканлар киради. Барглари навбатма-навбат жойлашган бўлиб, икки томонида пуфакчали ва сариқ тиканларга ҳам эга. Асосий барглари эса эллипссимон, гул барглари эса чўзинчоқ шаклга эга. Гул бошоқлари катта, сариқ тиканлар билан тугайдиган яшил варақалар билан ўралган. Пастки варақалар эса эгрибугри бўлади. Тож гуллари бинафша рангда бўлиб, бешта бўлинган бўлаклардан иборат. Юзаси папрус шаклидаги туклар билан қопланган. Найчага бирлаштирилган толали бешта чаноқча мавжуд. Меваси бир хужайрали пастки тухумдонга эга. Мевалари чўзинчоқ жигарранг бўлиб, кўндаланг ажинланган юзасига эга [1, 2].

Халқ табобатида оққаррак ўсимлиги ўсмаларга қарши, кардиотоник, яллиғланишга қарши ва сийдик ҳайдовчи восита сифатида танилган. Оққаррак ўсимлигининг ер усти қисмлари қон тўхтатувчи ва антибактериал хусусиятлари билан донг таратган. Қайнатмалар ва дамламалар гастрит ва ошқозон оғриғи учун қўлланилади. У асаб тизимига дозага боғлиқ таъсир кўрсата олади. Ер усти қисмлари ва илдизларининг шарбати, дамламалари ва дамламалари дерматозларни даволаш учун ишлатилади ва малҳамларга киритилади [3].

Оққаррак ўсимлиги данаги мойи зайтун мойига ўхшаш ёғли мой манбаи ҳисобланади. Европа мамлакатларида биринчи йилги илдизлар ва новдалар салатларда ризавор сифатида ишлатилади. Пишмаган гул бошоқлари артишокларга ўхшаш тарзда тайёрланади [4].

Гул бошларида аспартик протеаза оиласига мансуб ширдон аналоги топилган. Бу протеаза сут саноатида ишлатилиши мумкин. Унинг протеолитик хусусиятлари саноат ширдонининг хусусиятларига ўхшаш. Сувли экстракт ва оққаррак ўсимлиги гул бошларидан олинган ярим тайёр маҳсулотнинг антиоксидант фаоллиги бўйича экспериментал маълумотлар ҳам олинган. Бугунги кунда озиқ-овқат маҳсулотларида натрий нитрит

ўрнига консервант сифатида гул саватларининг сувли экстрактидан фойдаланиш таклиф қилинмоқда [5].

Тиббиёт амалиётида оққаррак ўсимлиги кардиотоник восита сифатида ишлатилади. Дори воситаларининг давлат реестрида Москва шаҳридаги ВАЛА-Р Медицинское МЧЖ томонидан ишлаб чиқарилган Примула (Р №000977/01) препарати ҳақида маълумотлар мавжуд. Ушбу гомеопатик препарат гомеопатик гранулалар шаклида чиқарилган. У примросе гуллари, оққаррак ўсимлиги ва хенбан баргларидан экстрактларни ўз ичига олади. Ушбу препарат кардиотоник таъсирга эга ва вегетатив қон-томир дистонияси учун қўлланилади. Шунингдек, шунга ўхшаш таркибга эга томчиларда мавжуд бўлган Сардиодорон Тропген (Веледа, Австрия) препарати ҳам мавжуд. Гатулине Скин-Репар Био (Франция) оққаррак ўсимлигининг барглари, поялари ва гулларининг гидроспиртли экстрактини ўз ичига олган косметик композиция ишлаб чиқилган. Ушбу маҳсулот шикастланган терини тиклаш ва унинг репаратив функциясини яхшилаш учун кремларда фойдаланиш учун тавсия этилади. Оққаррак ўсимлигининг расмий тиббиётда қўлланилиши лотин тилидаги биринчи рус фармакопеясида (Фармасодея Россия, 1798) хужжатлаштирилган бўлиб, унда ўсимлик Сардвн томентоси деб аталади [1,3]

Клиник тадқиқотлар шуни кўрсатдики, оққаррак ўсимлиги барглари кичик дозаларда қўлланилса асаб тизимини рағбатлантиради, қон босимини оширади, диурезни кучайтиради ва бактерицид таъсирга ҳам эга. Ўсимлик экстрактлари аниқ антиоксидант хусусиятларга эга. Оққаррак ўсимлигининг яллиғланишга қарши ва иситмани туширувчи хусусиятлари аллақачон аниқланган [5].

Хулоса.Тадқиқотимиз давомида оққаррак ўсимлиги (*Onopordum asanthium*) бўйича адабиёт маълумотларини тўплаш ва таҳлил қилиш амалга оширилди. Ўсимлик биологик фаол моддалар манбаи сифатида,

шунингдек унга асосланган ўсимлик препаратлари сифатида қизиқиш уйғотди. Турли минтақаларда бу ўсимлик кенг тарқалган бўлиб, уни табиий шароитларда жорий этиш, кўпайтириш, ўстириш ва популяциясини тартибга солиш имконияти ҳақида далиллар ҳам бор.

АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ.

1. Абу Али ибн Сино Канон врачебной науки III том Ташкент, 1996.
2. Амасиачы Амирдовлат Ненужное для неучей М., Наука 1990.
3. Зоҳидов Х. Канзи шифо (Сокровищница здоровья) - Душанбе Ирфон 1991.
4. Иванова Л.Р., Бутенко Л.И., Лигай Л.В., Сбежнева В.Г. Определение иридоидов в траве татарника колючего (*Oporordum asanthium* L., род *oporordum*) - Химия раст. сырья 2010, 4, 131–133
5. Иванова Л.Р., Лысенко Т.А., Сбежнева В.Г., Ивашев М.Н. Противовоспалительная активность экстракта травы татарника колючего – Фармация 2007, 4, 39-40.